

”Elämänne ovat merkityksettömiä Hondon verrattuna”

28.4.2015

Hondo John Wayne lännenelokuva

Kimmo Hämäläinen

kimmo.hamalainen[a]oph.fi

VTM, opetusneuvos

Opetushallitus

Näin totesi tunnettu ”yhteiskuntafilosofi” ja ajattelija Al Bundy *Pulmusten* toisen tuotantokauden jaksossa vuonna 1989, jolloin Peggy-vaimon vierailevat sukulaiset saattoivat vaaraan Alin aikomuksen nähdä John Waynen *Hondo* – yksinäisen vaeltajan (Hondo, 1953) tuikiharvinaisen televisioesityksen. Al ei tietenkään tässä ponnistelussaan onnistunut. Bundylla taisi muutenkin olla logiikka hukuksissa, mutta tällä kertaa tämä pienen ihmisen väsymätön puolestapuhuja taisi osua asian ytimeen.

Kun Waynen tuotantoyhtiö Batjac julkaisi *Hondon* lopulta dvd-versiona vuonna 2005, se myi saman tien yli miljoona kappaletta. Seitsemän vuotta myöhemmin julkaistu supertarkka Blu-ray -versio oli myös menestys. Kaupallisista VHS-*Hondo* -julkaisuista ei puolestaan ole juurikaan havaintoja. Vaikka Batjac restauroi *Hondon* alun perin jo 1980-luvulla, sitä ei nähty Yhdysvaltojen valtakunnankanavilla vuoden 1991 erityistä 3D-laseja vaatinutta hyväntekeväisyysnäytöstä lukuun ottamatta. Mistä ihmeestä *Pulmusten* käsikirjoittajat tämänkin asian olivat tienneet ja esiin kaivaneet?

Rajallisen levikin vuoksi *Hondoa* ei ole koskaan pidetty Waynen loisteliaan, mutta myös epätasaisen uran merkkipaaluna. Nyt on aika muuttaa tämä käsitys. Se oli kuitenkin Yhdysvaltojen 16. katsutuin elokuva ilmestyessään vuonna 1953 ja se oli tuolloin aikaansa edellä mm. suhtautumisessaan Yhdysvaltain intiaaniväestöön – ainakin Wayne-katalogin mittakaavassa. Hänen esittämänsä Hondo on itsekin osittain intiaani. Lisäksi elokuvan alkukohtaus, jossa Wayne kävelee erämaasta kameraa kohti Sam-koiransa kanssa satulalaukut olallaan puettuna samanlaiseen buckskin-asuun kuin aikoinaan nuorena poikana läpimurtoelokuvassaan *Suuri lännen tie* (The Big Trail, 1930), on eräs Wayne-mytologian kuuluisimpia. Tämän kirjoittajan mieltymyksissä *Hondo* nousee ilman muuta kaikkien aikojen Top 20 -westernien joukkoon kokoelmassa, johon kuuluu nelisensataa länkkäriä.



Kuva 1. Otos *Hondon* kuuluisasta alkukohtauksesta.

Batjacin helmiä

Hondo oli Waynen 1950-luvun alussa perustaman oman Batjac-tuotantoyhtiön ensimmäisiä elokuvia – ihan ensimmäinen oli vuoden 1952 antikommunistinen ja huonomaineinen *Salahanke Havaijilla* (Big Jim McLain). Vuosien mittaan Batjac kasvoi huomattavaksi yksityiseksi tuotantoyhtiöksi, joka ei rajoittunut tuottamaan pelkästään Waynen omia elokuvia, kuten *Alamo* (1960) ja *Vihreät Baretit* (*The Green Berets*, 1968), vaan sai tuotantojensa pääosiin mm. Glenn Fordin, Robert Mitchumin, Victor Maturen ja Pat O'Brienin kaltaisia isoja nimiä. 1970-luvun alkupuolelta lähtien Batjac on kuitenkin keskittynyt pitämään huolta siihen asti kertyneestä tuotannostaan ja sen uudelleenjulkaisuista. Yhtiö on edelleen Waynen suvun hallussa.

Hondo perustui alun perin tuolloin kovassa suosiossa olleen lännenkirjailija Louis L'Amourin novelliin *The Gift of Cochise* (1952), jossa hylätty perheenäiti lapsineen kohtasi apassien sotajoukon. Novelli oli kovin lyhyt, mutta L'Amourin loistavien miljookuvaustaitojen vuoksi se taipui oivasti täyspitkäksi elokuvaksi. L'Amour rahasti tarinallaan vielä elokuvan julkaisun jälkeenkin kirjoittamalla sen uudelleen bestselleriksi elokuvan juonta mukailen.

Mutkia menestyksen matkassa

Wayne ja hänen tuottajakumppaninsa Robert Fellows halusivat alusta lähtien kuvata *Hondon* 3D-muodossa, mikä nosti tuotantokustannuksia ja jähmetti kohtausten suunnittelua painavine kameroineen. Ratkaisua voi pitää melko omituisena, sillä kolmiulotteisen elokuvan hieman aiemmin alkanut suosio alkoi vuoden 1953 aikoihin jo himmetä teattereiden todettua niihin tarvittavan teknologian olevan liian kallista. Useiden Wayne-elämäkertojen mukaan ohjaaja John Farrow'lla oli myös vaikeuksia oppia soveltamaan uudenlaista tekniikkaa käytäntöön.

Tuotantoyhtiö Warner Brothers piti kuitenkin kiinni elokuvan formaatista loppuun asti ja *Hondon* ensi-ilta oli 27.11.1953 kaikkialla kolmiulotteisena – ja menestyi tästä huolimatta. Meksikon ja Utahin kuvauspaikat loistivat täydellisen värisinä 3D-muodossa. Lisäksi Wayne oli nimenomaan 1950-luvulla ehdottomasti uransa huipulla kaupallisesti, mutta varsinkin taiteellisesti, vaikka jatkuvasti töitä tekevänä selviä hutejakin hänelle tuolloin mahtui joukkoon. Näitä olivat ainakin Tšingis-kaani -elokuva *Valloittaja* (The Conqueror, 1956), edellä mainittu *Salahanke Havaijilla* -raini sekä tahattoman lystikäs *Barbaari ja geisha* (The Barbarian and the Geisha, 1958).

Toisaalta *Hondon* kaksiulotteista katselua helpottaa, ettei elokuvassa käytetty alkutekstien lisäksi suoraa 3D-tyyliä kuin muutamassa yksittäisessä otoksessa (kiväärillä ammutaan ja veitsellä lyödään kohti kameraa tms.), joten syvyyden puuttuminen ei sinänsä haittaa.

Roolivalinnat mietityttivät

Geraldine Pagen esittämä Angie Lowe elää poikansa Johnnyn (Lee Aaker) kanssa farmillaan odottaen hulttiomiehensä (Leo Gordon) palaavan omilta retkiltään. Erämaasta kävelee voipunut mies koiransa ja satulalaukkujensa kanssa todeten olevansa Hondo Lane ja intiaanien tappaneen hänen hevosensa. Mies menee suoraan asiaan ja kysyy mm. Angien siviilisäädystä. Angien aviomiehen Hondo tapaa elokuvan aikana kolmesti, jokaisella kerralla epämiellyttävissä merkeissä, viimeisen kohtaamisen ollessa lopulta kohtalokas.

Apassipääällikkö Vittorio (Michael Pate) ja hänen sotaneuvostonsa ovat jatkuvasti läsnä, vähintään uhkan muodossa, eikä Angie tunnu ymmärtävän tätä. Hondo tietää paremmin, koska oli asunut apassien kanssa viitisen vuotta. Elokuva huipentuu hienosti kuvattuun taisteluun uudisasukkaiden ja intiaanien välillä. Loppukohtauksen kuvasi legendaarinen John Ford Farrow'n lähdettyä aikataulusyistä tekemään toista elokuvaa.

Naispääosan valinta oli lähtökohdiltaan hyvin ongelmallinen. Ei ole tarkkaa tietoa, miksi Wayne halusi yksinhuoltajaäidin rooliin Broadway-näyttelijä Geraldine Pagen, jolla ei ollut juuri mitään kokemusta filmin puolelta, lännenelokuvista nyt puhumattakaan. Waynen rinnalla esiintyi kuitenkin kamerasta välittämätön, luonteva ja minimaalisesti näyttelevä ammattilainen, joka saalisti *Hondolla* uransa ensimmäisen Oscar-ehdokkuuden keräten niitä lopulta yhteensä kahdeksan ja voittaen viimein vuoden 1985 ehdokkuuden road trip-kuvauksesta *Matka unelmiin* (The Trip to Bountiful). Wayne ja Fellows taisivat nähdä jotakin, mitä muut eivät vielä tuolloin havainneet.

Pagen ja Waynen luontevasta yhteisnäyttelemisestä tulivat mieleen jopa miehen yhteiset elokuvat suosikkivastanäyttelijänsä, kovin nuorena viinaan kuolleen Gail Russellin kanssa. Varsinkin *Hondon* uimaanopettelukohtaus on tässä mielessä erinomaisen kuvaava. Lisäksi elokuvan viimeisten 20 minuutin aikana Pagen valinnan erinomaisuus varmistuu. Hänen Angiensa on vahva, järkevä ja loogisesti ajatteleva, jopa ollessaan Hondon pauloissa.

John Fordin panos elokuvan tuotannossa tarjoaa oman mielenkiintoisen sivupolkunsa. Kaikki Fordin elokuvista kiinnostuneet tietävät, että hänellä oli tapana käyttää hyvin usein samoja näyttelijöitä läpi vuosikymmenten. John Wayne kuului luonnollisesti tähän porukkaan aina *Hyökkäys erämaassa* -elokuvasta (*Stagecoach*, 1939) lähtien. Niin kuului myös äänekäs, brutaali ja legendaarinen Ward Bond, joka oli tosin ainoa Fordin edellä mainitun *stock companyn* jäsenistä, joka *Hondossa* on mukana. Mielenkiintoista sinänsä, mutta luultavasti esimerkiksi Ben Johnson, Woody Strode ja Harry Carey, Jr. olivat yksinkertaisesti vain kiinni muissa produktioissa.

Syvyyttä tekemiseen

On sanottu, että John Wayne näytteli elokuvissaan lähinnä itseään ja tämä lienee ollut pääsyy hänen kansansuosionsa pitkäikäisyyteen. Hän nautti 25 vuoden putken Yhdysvaltojen kymmenen suosituimman filminäyttelijän joukossa 1949–1974. *Hondon* tästä normaalitilasta kuitenkin piristävä poikkeus samaan tapaan kuin *Iwo Jima* (*Sands of Iwo Jima*, 1949) tai *Etsijät* (*The Searchers*, 1956). Hondo Lanen hahmo on syvällisempi ja paljon kokenut. Hän on lisäksi ollut avioliitossa apassinaisen kanssa. Hän näyttää kuuluvan luontevasti apassierämaan maisemapanoraamaan ja ajattelevan itsekin intiaanien tavoin.

Hondon kuvausten aikana Wayne ei ollut tehnyt lännenelokuvaa kolmeen vuoteen, mikä saattaa olla selityksenä sille, miksi hän paneutui hyvin intensiivisesti rooliinsa. Hänen edellisensä, John Fordin komean ratsuväkitrilogian päättänyt *Rio Grande* (1950) oli tietenkin asettanut riman verrattain korkealle. Kun hän oli vielä edellisvuonna esiintynyt Fordin suurklassikossa *Hiljainen mies* (*The Quiet Man*, 1952), halu näyttää mentorilleen vastaavaa jälkeä oli varmasti melkoinen. Wayne pyysi Fordin myös mukaan *Hondon* tuotantoon, kuten ylempänä mainittiin.

Valmistuttuaan *Hondo* ei ollut kuin 81 minuuttia pitkä, ja tästä huolimatta elokuvassa on väliaika 41 minuutin kohdalla, mitä voi pitää eriskummallisena. *Hondon* vahvuus on kuitenkin juuri sen kestossa. Arvostetun käsikirjoittajan James Edward Grantin (mm. *Enkeli ja lainsuojaton* [*Angel and the Badman*, 1947]), ja edellä mainitut *Iwo Jima* ja *Alamo*) tekstissä ei aikailla, vaan elokuvan 20 ensimmäisen minuutin aikana kerrotaan kaikki oleellinen Hondosta, Angiasta ja elokuvan koko kontekstista ilman mielikuvaa halpuudesta tai B-elokuvista. *Hondo* oli ison budjetin tuotanto.

1950-luku toi lännenelokuvaan uudenlaista realismia, joka lopulta kulmineitui 1970-luvun kantaa ottavaan muotoon, kuten amerikkalainen elokuva tuolloin muutenkin. Perinteisiä asioita, kuten lähiyhteisön automaattista tukea kriisitilanteissa – esimerkiksi elokuvissa *Sheriffi* (*High Noon*, 1952) tai *Hopeatähti* (*The Tin Star*, 1957) – tai ihmismielen todellista väkivaltaisuutta (*Etäisten laaksojen mies*, *Shane*, 1953) alettiin jo kyseenalaistaa. *Hondon* ansio tähän alkavaan muutokseen on rotukysymyksen asiallinen ja kiihkoton esiintuominen kaikenlaisen, myöhemmille ajoille niin tunnusomaisen alleviivailun ja osoittelun täysin puuttuessa.

Hondo – yksinäinen vaeltaja (1953). Ohjaaja: John Farrow. Pääosissa: Geraldine Page, John Wayne, Lee Aker, Michael Pate, Ward Bond. Käsikirjoitus: James Edward Grant. Kesto: 83. BR: 2013 (Warner Bros.).